

İdari Yargılama Usulünde Mahkeme Kararlarının Gerekçelendirilmesi Esası^(*)

Öğr. Gör. Dr. Ayşe Nur SALDIRAN^(**)

Öz

İdari yargılamada mahkeme kararlarının gerekçelendirilmesi esası, gerekçeli kararın hem hak hem de yükümlülük olarak iki farklı düzlemde değerlendirilmesi şeklinde somutlaşır. Gerekçeli karar veyahut yargısal gerekçelendirme en temelde kamu gücünün kullanımının bir gereğidir. Her güç kullanımı, meşruiyetini yalnızca yasa koyucunun vermiş olduğu yetkilendirmeden yani salt kanunilikten elde etmez; aynı zamanda hukuk devleti anlayışı çerçevesinde otoritenin muhataplar tarafından da kabulünü gerektirir ki bu kabule ancak bir argümantasyon süreci neticesinde yani ikna edilebilirlikle erişilebilir. Bu noktada hiçbir kamu gücü kullanımı, gerekçeden ber'i düşünülemez. Gerekçe veyahut gerekçeli karar da bu anlamda öncelikle hukukun genel bir ilkesi, hukuk devletinin şekli bir unsurdur.

Bu çalışmada bilhassa kamu gücü kullanımının en klasik örneği olan idarenin tek yanlı işlemlerine karşı, hak arama özgürlüğünün etkin şekilde kullanımını vadeden idari yargı kararlarının gerekçelendirilmesi ele alınacaktır. Bu kapsamda yargısal kararların niteliği ve mahiyeti, gerekçelendirmenin kapsamını ve hangi ölçütlerle bir gereklilik olduğunu ortaya koyacaktır.

Anahtar Kelimeler

Gerekçe, Gerekçeli Karar İlkesi, İdari Yargılama Usulünde Gerekçelendirme.

^(*) Yayın Kuruluna Ulaştığı Tarih: 07.10.2024 - Kabul Edildiği Tarih: 12.11.2024.

Atıf Şekli: Ayşe Nur Saldıran, 'İdari Yargılama Usulünde Mahkeme Kararlarının Gerekçelendirilmesi Esası' (2024) 14(2) Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1121, 1145.
DOI: 10.52273/sduhfd..1563113.

^(**) Türk Alman Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, İdare Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye.

E-posta: ayse.saldiran@tau.edu.tr.

Orcid: <https://orcid.org/0009-0002-3456-4384>.

The Principle of Reasoning of Court Decisions in Administrative Judicial Procedure

Abstract

The principle of reasoning of court decisions in administrative proceedings materializes in the form of evaluating a reasoned decision as both a right and an obligation on two different levels. A reasoned decision, or judicial reasoning, is fundamentally a requirement of the exercise of public power. The legitimacy of any exercise of power does not solely derive from the authorization granted by the legislature, i.e., from mere legality, but also requires the acceptance of the authority by those subjected to it within the framework of the rule of law. Such acceptance can only be achieved through a process of argumentation, i.e., through persuasiveness. At this point, no exercise of public power can be conceived without reasoning. In this sense, reasoning or a reasoned decision is primarily a general principle of law and a formal element of the rule of law.

In this study, the reasoning of administrative court decisions, which promise the effective exercise of the right to seek justice against the unilateral actions of the administration-the most classic example of the use of public power-will be discussed. In this context, the nature and essence of judicial decisions will reveal the scope of reasoning and the criteria by which it is deemed a necessity

Keywords

Reason, The principle of Reasoned Decision, Reasoning in Administrative Procedure.

Extended Summary

The function of administrative jurisdiction in establishing consistent case law and overseeing the legality of administrative decisions highlights its significant public authority within the context of state-individual relations. Although the judiciary is not inherently designed as an entity that directly intervenes in fundamental rights, its role as an independent and impartial mechanism in the pursuit of justice by citizens makes it indispensable. The judiciary's function as the ultimate decision-making authority and, in a sense, a last resort reinforces its public power. This underscores why the judiciary's obligation to provide reasoning is a priority in the context of fundamental rights, particularly concerning the right to a fair trial.

When administrative acts impose burdens on individuals or have punitive implications, the interference with fundamental rights becomes more pronounced. In such cases, the decisions made by administrative courts carry a high potential to significantly affect individuals' claims within the legal framework. Therefore, the obligation to provide reasoning is not only essential for ensuring the judiciary's independence and impartiality but also a vital requirement for safeguarding the rights of citizens.

In this regard, in administrative jurisdiction, as opposed to judicial jurisdiction, the justification of administrative acts and the evaluation of discretionary powers hold critical importance in the adjudication process, which is based on the principle of *ex officio* investigation by administrative courts. The effective oversight of administrative actions and their justification require that the reasons for these acts be explicitly stated. However, the issue of how judges will legally assess the lack of reasoning in an administrative act when reviewing its legality or to what extent and how unreasoned administrative acts should be subjected to justification is an essential legal matter in administrative adjudication, which remains uncertain and lacks normative regulation. In this regard, it should also be emphasized that the court, which has the obligation to provide reasoning, is essentially the decision-making authority that concludes the adversarial litigation process and cannot assume a functional role as a party to the case.

In addition, the question arises as to whether the presumption of legality, a principle governing administrative procedures, should still be deemed worthy of protection for an act whose legality is contested in the judicial phase. Shifting the burden of justifying the illegality of an act, particularly a burdensome administrative act, from the administration-which possesses all the relevant information and evidence concerning the act-to the courts, or placing this burden on the citizen facing the act, creates imbalances or difficulties in the course of the proceedings. In such cases, the legislator may guide judicial reasoning through normative regulations that attribute a superior position or value to one party in certain types of cases. Indeed, the relationship between the administration and the citizen can influence the sensitivity of the court's reasoning, depending on whether the judgment is in favor of or against the respective party. In the absence of a value or superiority normatively established by the legislator, the reasoning should carry equal weight in favor of or against both parties. In any case, administrative jurisdiction should not be evaluated separately from administrative

procedure, and normative improvements concerning the duty to justify should be adopted as a comprehensive principle for both administrative procedure and adjudication.

Furthermore, the courts' authority to interpret the law plays a normative role unique to administrative jurisdiction, particularly in the interpretation of vague legal concepts and changes in case law. In administrative jurisdiction, it can be said that case law has a normative effect similar to that of law. Indeed, the power granted to the Council of State and administrative courts to create law, stemming from the deficiencies in the legislator's regulations, results in principle decisions that not only guide the legislator in the lawmaking process but also impose a legal obligation on administrative bodies to act in accordance with these decisions. In this sense, the law can be considered wiser than the legislator; in other words, the legislator must be understood better through its interpretation. Therefore, the judge's reasoning may include an interpretation that goes beyond the will of the legislator. This necessitates a separate sensitivity in the reasoning process and requires the courts to safeguard the minimum and maximum boundaries of justification in the evaluation of discretionary margins, particularly through principles like proportionality that apply to decisions stemming from public authority. The preservation of normative influence within administrative jurisdiction, under the principle of legal certainty, should only be deemed feasible if it ensures the continuity of legal outcomes that align with equity and fairness. If a deviation from precedent serves the primary objective of the judiciary, which is to ensure justice, and does not create unpredictability for citizens—thus not conflicting with the prohibition on retroactivity—such changes in case law should not be blocked merely for the sake of maintaining absolute consistency in judicial decisions.

Giriş

İdari yargının, süregelen içtihatları oluşturması ve idarenin vermiş olduğu kararların hukuka uygunluğunu denetleme işlevi itibarıyla, devlet-birey ilişkisi bağlamında bir kamu gücünü haiz olduğu ileri sürülebilir¹. Açıklayıcı bir şekilde (idari) yargı erki temel haklara doğrudan müdahale eden bir organ olarak doğmamışsa da vatandaşın hak arayışında bağımsız ve tarafsız olduğuna kanaat edilen bir kuvvet olarak görev yüklenir. Yargı erkinin bu yönüyle son çare merci, nihai karar verici organ olarak yadsınamayacak bir kamu gücünü mündemiç olması, gerekçelendirme yükümlülüğünün yargı erki için temel haklar düzleminde öncelikle adil yargılanma hakkı bağlamında bir yükümlülük olmasının temel izahı olarak görünür. Bilhassa idarenin işlemlerinin külfet yükleyici veyahut idari yaptırım olarak ortaya konduğu durumlarda, temel haklara müdahalenin daha yoğun görüldüğü yerde, idari yargı mercinin kararının hukuk alanında hak iddiasında bulunanlar bakımından ağır sonuçlar doğurabilme olasılığı daha yüksektir. Bu anlamda idari yargılamada gerekçeli karar, öncelikle vatandaşın hakları bakımından bir başka deyişle sübjektif etkisi ile önem arz eder. Ve kararın gerekçesi temel haklara müdahalenin yoğunluğuyla orantılı bir anayasal gerekliliğe tabi tutulabilir.

Bireysel haklar dışında gerekçelendirme ve gerekçelendirmenin yönetime dayandırılması ve tutarlı olması ise içtihat hukuku bakımından ehemmiyet taşır. Tıpkı yasal düzenlemelerin açık, anlaşılabilir, öngörülebilir olma gerekliliği gibi yargısal kararların da normatif gücüyle rastlantısal olmaması, hukuki güvenlik ilkesinin bir gereğidir.

Keza bu minvalde yine idarenin hukuka uygun ve doğru bir karar verip vermediği de kararların gerekçeli olması itibarıyla anlaşılır. Gerekçenin yeterli olması gerek mahkeme kararlarının denetlenmesine gerekse adaletin gerçekleştirilmesine hizmet eder. Gerekçe, tarafların mahkemenin tarafsız ve doğru karar verdi-

¹ Sonuçları itibarıyla yargı kararı otoriter bir kavramdır, zira öneri veya iknaya yönelik bir işlem değildir. Hilal Albal Ulaş, 'Yargı Kararlarının Gerekçeli Olması Üzerine Bir Değerlendirme' (2021) 11 (2) Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1243, 1245; Ralph Christensen ve Hans Kudlich, *Theorie Richterlichen Begründens* (Duncker & Humblot 2000), 4. Bölüm 297; Jörg Lücke, *Begründungszwang und Verfassung* (Mohr 1987), 58 f.; Md. 1 1 III GG (Alman Anayasası) uyarınca tüm kamu otoritesinin kapsamlı temel haklarla bağlılığının usuli güvencesi olan Md. 93 I Nr. 4a GG'den farklı olarak md. 19 IV GG anlamında kamu gücü, yargı organını kapsamamaktadır. Bkz. BVerfGE 15, 278, 280; 40, 329, 340; Hans D. Jarass, 'md. 19 GG' in Hans D Jarass ve Bodo Pieroth (eds), *Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland* (C H Beck 2024) para. 49 ff.; ayrıca bkz. BVerfGE 15, 278, 280; 40, 329; Stefan Brink, *Über die richterliche Entscheidungsbegründung* (Peter Lang 1999) 67.

ğine inanması açısından önemlidir². Bu anlamda somut davada ve emsal teşkil edecek diğer davalar bakımından da gerekçelendirme yani gerekçelendirmenin objektif etkisi yargıya güvenin temel bir gerekliliği olarak görülür³.

Gerekçelendirmenin ehemmiyeti ile bir yükümlülük veyahut hak olarak kapsamı belirlenirken tartının diğer ucundaki hakimlerin hukuku yaratmadaki özgürce karar verebilme hakkı ile yaşanan çatışma da değerlendirmeye alınmalıdır. Hakimlerin bir teknikle sınırlandırılması yargı faaliyetlerinin işlevselliğini azaltma riskini barındırır. Bu noktada işlevselliğin korunması esası ile - kendi içinde ivediliği de barındığı göz ardı edilmeden bazen kısa bir gerekçenin işlevsel bir yargılama sağlayabileceği de bilinerek - bazı yargı kararlarında gerekçelendirmenin kapsamının daraldığı kabul edilir. Bu bağlamda idari yargılamada kararların niteliğine göre⁴ gerekçelendirme hassasiyetine ilişkin belirlemeler bilhassa gerekçelendirme konusu bakımından merkezi bir önem kazanır.

Bu çalışmada da genel olarak gerekçeli kararın nasıl şekilleneceğine ve gerekçeli karar ilkesine değindikten sonra mahkeme kararlarının gerekçelendirme yöntemi bağlamında idari yargıda gerekçelendirmenin asgari ve azami sınırları üzerinde durulacaktır.

I. Gerekçeli Karar İlkesi ve Diğer Anayasal İlkelerle İlişkisi

Anayasa'nın 141'inci maddesinin üçüncü fıkrasında öngörülen gerekçeli karar ilkesi öncelikle yine anayasal olarak güvence altına alınmış olan adil yargılanma hakkının unsurlarından biri olarak kabul edilmektedir⁵. Bu hak, kararın keyfi bir şekilde verilmediğinin ve yargılamanın her iki taraf bakımından adil bir şekilde yapıldığının güvencesidir⁶. Gereksiz bir karar objektif bakımından yargıya güveni

² Ender Ethem Atay, 'Yargı Kararlarının Gerekçelendirilmesi ve İdari Yargıda Uygulanması' (2018) 147 Danıştay Dergisi 7, 14 vd.

³ Bilhassa mahkemelerin iş yükü altında ezilmemesi ve başvuruların makul sürede karara bağlanması açısından gerekçenin diğer yargı makamları tarafından benzer uyumsuzluklarda dikkate alınması ehemmiyet arz eder. Yılmaz Akçıl, 'Bireysel Başvuru Kararlarının Subjektif ve Objektif Etkisinin İdari Yargı Yönünden İncelenmesi' (2022) 39 (1) Anayasa Yargısı 1, 26; Turgut Candan, *Açıklamalı İdari Yargılama Usulü Kanunu* (9. Baskı, Yetkin 2022) 77.

⁴ Ayrıca bkz. Müslüm Akıncı, *İdari Yargıda Adil Yargılanma Hakkı* (Turhan Kitabevi 2008) 262, 272 vd.

⁵ Abdullah Topçu, B. No: 2014/8868, 19.04.2017, prf. 74.

⁶ Akıncı (n 4) 261; Burcu Turan, 'AİHS Çerçevesinde İdari Yargıda Gerekçeli Karar Hakkı' (2022) 12 (1) Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 177, 185.

sarsacağı gibi taraflara hukuki yollara başvuru noktasında da yeterli aydınlatmayı sağlayamamasından ötürü adil yargılanma hakkının ihlali anlamına gelecektir⁷.

Gerekçenin “nasılı” hakkında da yine adil yargılanma hakkı kapsamında ele alınan hukuki dinlenme hakkı bilgi vermektedir⁸. Bu hak, ilgililere görüş bildirme fırsatı vermekte ve daha sonra bu görüşün gerekçede de ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Yani kararda hükme esas teşkil eden gerekçelerin yer alması gerekliliği öncelikle bu hakka dayandırılmaktadır. Keza bu kapsamda tarafların sürpriz kararlara karşı korunması, hüküm gibi gerekçenin de makul olması ve öngörülebilirlik mümkün kılınır⁹. Böylelikle ilgili kişi, hâkimin, kararını hangi olgusal ve de hukuki değerlendirmelere dayandırmak istediğini bilebilecektir; beklenmeyen bir kararın verilmesi söz konusuysa da ilgilinin bu hususta hâkim tarafından öncesinde uyarılması yani aydınlatılması gerekmektedir¹⁰.

Gerekçe ile objektif etki bakımından yargı erkinin kararı hukuk devletinin ifade bulduğu metne dahil olur. Hâkim her ne kadar sadece kanunun objektif anlamına dayanarak karar vermese de gerekçe, kanunu somut karara aktarmak şeklinde de bir işlev görerek meşruiyet aktarımına hizmet etmektedir¹¹. Demokrasi ilkesi kapsamında da yargı kararlarının sebeplerinin toplum adına öğrenilmesinin gerekçelendirme ile sağlanması gerekliliğinden bahsedilebilir¹².

Gerekçeli karar ilkesi yine bir diğer anayasal ilke olan ölçülülük ilkesi ile ilişkilendirilebilse de ölçülülük ilkesinin öncelikle anayasada korunan yarışan değer veyahut menfaatleri dengelemeye hizmet etmesi itibarıyla ve bunun dışında anayasal bir “öz değeri” haiz olmamasından ötürü, bu yaklaşım genel kabul görmez. Gerekçenin ölçülülük denetimi kapsamında dikkate alınması, gerekçenin ancak

⁷ ibid 192.

⁸ Ayrıca bkz. Sibel İnceoğlu, *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı* (Beta Basım Yayın, 2013) 7; Hukuki dinlenme hakkının güvencesinden gerekçelendirme yükümlülüğünün ne ölçüde türetilebileceği ile ilgili olarak bkz. Christensen ve Kudlich (n 1) 4. Bölüm 294 ff.

⁹ Alman hukukunda hukuki dinlenme hakkı bu “hukuki müzakereyi” garanti etmese de sürpriz kararın yasaklanması üzerinden mahkemeyi, ilgililere görüş bildirme fırsatı vermeye ve daha sonra bu görüşü gerekçede de ele almaya zorlamaktadır. ibid 294 ff.; Ayrıca ceza yargılaması kapsamında sürpriz karar yasağına ilişkin kanuni düzenleme örneği olarak davadan sapan hukuki değerlendirmenin gerçekleştirilmesinde aydınlatma yükümlülüğünü düzenleyen Alman Ceza Muhakemesi Kanunundaki düzenleme için bkz. § 265 StPO; ayrıca bkz. Akıncı (n 4) 260.

¹⁰ Christensen ve Kudlich (n 1) 4. Bölüm 295.

¹¹ ibid 4. Bölüm 318 ff.

¹² Sencer Başat ve diğerleri, (GK) B. No: 2013/7800, 18.06.2014, prf. 31, 34.

anayasada güvence altına alınmış bir amaca hizmet etmesi durumunda anlam ifade etmesi ve gerekçesiz kararın, anayasal değerlendirme sonucunda gerekçeli karardan daha aleyhe bir karar şeklinde sınıflandırılmaması anlamına gelecektir. Bununla birlikte gerekçelendirme yükümlülüğünün diğer anayasal ilkelere açık bir dayanak bulmasından ötürü gerekçeli kararın ölçülülük ilkesiyle ilişkisi zayıf bir ilişki olarak görülür¹³. Yine de hâkimin vicdani kanaatine göre karar vermesi bağlamında yargısal işlevsellik ve gerekçelendirme yükümlülüğü arasındaki çatışma ve tartımda ölçülülük denetimi uygun bir denetim olarak gündeme getirilebilir.

Gerekçeli karar ilkesi ile hakimlerin keyfi karar verememesi birincil olarak adil yargılanma hakkı bağlamında ele alınsa da bu esasın, paralel olarak eşitlik ilkesi ile de desteklendiği görülmektedir. Ancak bu ilke gerekçesiz kararın her zaman keyfi bir karar anlamına gelmemesi sebebiyle veyahut hâkimin tarafların iddia ve savlarına tarafsız ve adil bir şekilde yaklaşmasına rağmen hukuki gerekçelendirmeden yoksun bir karara imza atması durumu bakımından yetersiz bir dayanak arz edebilir. Eşitlik ilkesi bu noktada yalnızca keyfilik yasağını değil aynı zamanda keyfilik yasağı riskinin önüne geçmeyi amaçlayan yöntem ve usulde de eşitliği kapsadığından eşitler arasında gerekçenin tüm bireylere sunulması gerekliliğini de ifade eder¹⁴.

Nihayet gerekçeli karar ilkesi, adil yargılanma hakkı kapsamında temel hakların korunmasını sağlamak suretiyle usuli temel haklar merkezli konumlandırılrsa da gerekçenin yokluğunun genel anlamda temel hakların doğrudan ihlali anlamına gelip gelmeyeceği tartışmalıdır. Bilhassa gerekçenin yokluğunun insan onuruna yönelik bir ihlal olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği sorusu, bir kararın külfet yükleyici yönünün gerekçeden ziyade hüküm sonucundan çıkarılması bakımından olumlu yanıt bulmaz. Bu bakımdan da tek başına gerekçenin yokluğu usuli olmayan temel haklar bakımından doğrudan bir ihlal olarak nitelendirilemeyecektir¹⁵.

II. Gerekçe Nasıl Olmalıdır?

Gerekçe hükmün, akla ve mantığa uygun biçimde açıklanmak suretiyle, sağlamasıdır¹⁶. Gerekçelendirme, yukarıda değindiğimiz gibi kuvvetler arası dengeğin bir görünümü olması itibarıyla yargıya verilen yetkinin kullanılmasının

¹³ Diğer açılardan da bu ilke, anayasa hukuku bakımından yeni anayasal pozisyonların oluşumuna değil, farklı pozisyonların dengelenmesine hizmet eder. Christensen ve Kudlich (n 1) 4. Bölüm 322.

¹⁴ Ayrıca bkz. Christensen ve Kudlich (n 1) 4. Bölüm 291 f.

¹⁵ ibid 288 f.

¹⁶ Ayrıca bkz. Akıncı (n 4) 261.

daki esasları kontrol edilebilir kılmaktadır. Gerekçenin bu rolü aşikâr olmasına rağmen, kararların gerekçelendirilmesi tam olarak somutlaştırılmamaktadır. Keza kanun yolu mekanizması ve yargı öz düşünümü ile hakimlerin kendilerini bu konuda sınırlamamaları da şaşırtıcı değildir¹⁷.

Gerekçenin iyileştirilmesi noktasında yasa koyucuya ve hakimlere düşen vazifelere geçmeden önce teorik olarak iyi bir gerekçenin ne olduğu sorulabilir. “iyi” bir gerekçenin gerekliliklerini aydınlatabilmek için ise öncelikle hâkimin kararı bakımından gerekçe belirtmenin ne anlama geldiğini açıklığa kavuşturmak gerekir¹⁸.

Öncelikle gerekçe, hâkimin neden farklı bir şekilde değil de bu şekilde karar verdiğini açıklamaktan ibaret görülmemelidir¹⁹. Gerekçenin konusu daha ziyade yargılamada hukuku uygulayan hâkimin hukukun ölçütlerine uyup uymadığı ve nasıl uyduyuyla ilgilidir²⁰. Sübjektif kanaatler veya ahlaki kurallar herhangi bir karar için yeterli bir gerekçe olabilir ancak bunlar kesinlikle anayasanın yargısal gerekçelendirmeden beklediği gereklilikleri karşılamaz²¹. Dilbilgisel anlamda bu yüzden gerekçede “isterdim”, “olabilir”, “olmalı” şeklinde ihtimalleri belirten ifadelere yer verilmemelidir. Hâkimin kendi görüşüne ilişkin şüpheleri gerekçede görünür olmamalıdır²².

Burada mühim olan karardan olumlu veyahut olumsuz etkilenenler bakımından bir kararın bağlayıcı ölçütler temelinde değerlendirilmiş olmasıdır²³. Bunun hukuk devleti ilkelerine uygun bir şekilde yapıldığının kanıtını nihayet kararın gerekçesi sağlamalıdır²⁴.

Bu usuli gereklilikle birlikte en temelde hâkimden çelişkili yorum veyahut görüşler hakkında bir karar verirken, kararını meşrulaştırması beklenir²⁵. Bu

¹⁷ Franz Becker, Die Entscheidungsbegründung im deutschen Verwaltungs-, verwaltungsgerichtlichen und verfassungsgerichtlichen Verfahren, in: Rainer Sprung ve Bernhard König (eds), *Die Entscheidungsbegründung in europäischen Verfahrensrechten und im Verfahren vor internationalen Gerichten* (1974), 101 f.

¹⁸ Christensen ve Kudlich (n 1) 2. Bölüm 25 ff.

¹⁹ Christoph Gusy, ‘Staatsrechtlicher Positivismus’ (1989) JZ, 505, 513.

²⁰ Akıncı (n 4) 261.

²¹ Gerekçede, herkesçe bilinen gündelik hayata dair hususlar değil, hâkimin vicdani kanaatini oluşturan önemli olgular, basit ve dili herkesçe anlaşılabilir şekilde yer almalıdır. İlder Aksoylu, ‘İdari Yargı Kararlarının Gerekçelerinin Bağlayıcılığı’ (2006) 21 Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Dergisi 23, 34; Akıncı (n 4) 263.

²² Christensen ve Kudlich (n 1) 2. Bölüm 40.

²³ Brink (n 1) 238.

²⁴ Christensen ve Kudlich (n 1) 4. Bölüm 317 f.

²⁵ ibid 318.

bağlamda tarafların savları gerekçeye konu edilir. Gerekçeler öncelikle tarafların taleplerine uygun olarak yol gösterici ve açıklayıcı bir işleve sahip olmalıdır. Bilhassa kaybeden taraf kendi yorumunun (hak iddiasının) yargılamaya konu edildiğini, argümanlarının çürütüldüğünü görmek ister. Çünkü karar geçerli sebeplere dayandırılarak açıklandıysa, muhatap bakımından kararın neticeleri daha kolay katlanılır olacaktır²⁶.

Bu anlamda, gerekçeli bir karar, gerekçesiz bir karara kıyasla daha hafif bir müdahale etkisi yaratır. Başka bir deyişle, aleyhe verilen bir karar ne kadar ayrıntılı, eksiksiz ve anlaşılır gerekçelere dayanıyorsa, ilgili müdahalenin etkisi o kadar az hissedilir²⁷.

Fakat tüm taraflarca kabul gören bir gerekçelendirme gereklilik arz etmez. Hukuk sisteminin işlevi, zaten tüm katılımcıların ortak kabulünün artık söz konusu olmadığı durumda bir karar alabilmektir; mahkemenin kararı da öncelikle bu işlevi yerine getirebilmektir. Yani gerekçe, tarafların kabulüne değil, argümanların durumuna, yani geçerliliğine dayanır. Hukuki bir karar, ileri sürülen tüm argümanları bütünleştirdiği veya ortadan kaldırdığı, kısaca itiraz edilemezliğe ulaştığı sürece geçerlidir²⁸.

Nihayet tüm savların mahkeme tarafından değerlendirilmesini beklemek, olağan hayatın akışına da aykırı olur²⁹. Makul sürede yargılama yapması beklenen mahkemelerin yalnızca karara etkili gerekçeyi sunması yeterli kabul edilir. Öncelikle tarafların iddia ve savunmalarından sonuca etkili olanların belirlenmesi, yani davanın sonucunu değiştirebilecek nitelikte olması halinde davayla doğrudan ilgili bulunan bu hususlara makul bir gerekçeyle yanıt verilmesi beklenir. Bu temel gereklilik ile davanın esasına etki eden iddialarının değerlendirilmemesi, gerekçeli karar hakkının ihlali anlamına gelmektedir³⁰.

²⁶ Kararın tek satırlık, hazır ifadelerle verilmesi, başvuruda adil bir karar algısı oluşturmayacaktır. Bkz. Akıncı (n 4) 262 vd.

²⁷ Brink (n 1) 74.

²⁸ Christensen ve Kudlich (n 1) 3. Bölüm 236; Atay (n 2) 20.

²⁹ İnceoğlu (n 8) 323.

³⁰ Yasemin Ekşi B. No: 2013/5486, 04.12.2013, prf. 56 “davanın esas sorunlarının incelenmiş olduğu gerekçeli karardan anlaşılmalıdır”. Kanun yolu incelemesi yapan merciin yargılamayı yapan mahkemeye aynı sonuca ulaşması ve bunu aynı gerekçeyi kullanarak veya atıfla kararına yansıtması kararın gerekçelendirilmiş olması bakımından yeterli görülür.; Muhittin Kaya, Anayasa Mahkemesi Kararı; B. No: 2013/1213, 04/12/2013, prf. 25-26.; Sencer Başat ve diğerleri, (GK) B. No: 2013/7800, 18.06.2014, prf. 35, 39.

A. Re'sen Araştırma İlkesi Bağlamında

İddiaların değerlendirilmesi bakımından davada yer almayan iddia ve savunmaya re'sen araştırma ilkesi kapsamında mahkeme tarafından gerekçede yer verilmesinin gerekliliği de tartışmaya değer bir meseledir. Daha somut tabirle gerekçeli kararın asgari sınırları dışında azami sınırlarından bahsetmek mümkün müdür? Bu soru özellikle idari yargılamadaki re'sen araştırma ilkesi bakımından mühimdir. Nitekim re'sen araştırma ilkesinin bulunmadığı yargılama düzenlerinde zaten hâkim, iddia ve savunmalarla bağlıdır ve ispat yükü kendisine düşen tarafın ispatlanmamış iddia veya savunmasını kararına dayanak alamaz³¹.

Re'sen araştırma ilkesi kapsamında mahkeme, davacının talebine yönelik karar vermekle beraber hükümde davacının gerekçesinden çok farklı gerekçelere dayanabilmektedir³². İdari yargı bu surette yalnızca yargısal bir karar almamakta, aynı zamanda idarenin kendi işleminin hukuka uygunluğunu doğrulamadığı noktada idarenin işlemine hukuka uygunluk da kazandırabilmektedir³³. İdari yargılamada sebep ikamesi olarak adlandırılan bu müessesenin³⁴ her halde uygulanabilirliği mümkün olmadığı gibi idari yargının sebep ikamesi yöntemine başvurmasının idarenin yerine geçme şeklinde değerlendirildiği ve kabul edilmediği durumlar da söz konusudur³⁵.

³¹ Ulaş (n 1) 153 vd.; ayrıca bkz. Aynur Hasoğlu, 'Danıştay Kararları Işığında İdare Hukukunda Sebep İkamesi Kavramı' (2019) 14 (1) Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 147, 153.

³² Zehreddin Aslan, 'Türk İdari Yargı Sisteminde Re'sen Araştırma İlkesi' (2001) 23-24 İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi 53, 55 vd.; Alman hukukunda da re'sen araştırma ilkesi gereği bağlı yetkiyle tesis edilen idari işlemlerde, idarenin gerekçesinin maddi hukuk açısından önemi yoktur. Bu nedenle, gerekçelerin sonradan eklenmesi sorunu ortaya çıkmaz; mahkeme, gerekçeleri kendisi araştırmak zorundadır. İdare, işleme dayanak teşkil eden (yeni) gerekçeleri davanın açılmasından sonra sunarsa mahkeme bu gerekçeleri incelemeli ve kararını buna dayandırmalıdır. Burada idarenin, takdir yetkisini (*Ermessen*) gerekçelendiren hususları mahkemeye sonradan sunması durumunu düzenleyen § 114 S. 2 VwGO uygulanmaz. Bu madde yalnızca takdir yetkisinin kullanılabilirdiği kararlar için geçerlidir. Josef Franz Lindner ve Diane Jahr, 'Der unzureichend begründete Verwaltungsakt' (2013) JuS- Extra 3, 3; Ayrıca bkz. dn. 35.

³³ Yücel Oğurlu, 'Danıştay Kararları Işığında İdari Yargılama Usulünde Re'sen Araştırma İlkesi' (1998) Ankara Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi 2 (1) 120, 131; Bir idari işlemin sebebinin yanlış gösterilmesinin hukuka uygunluk sonucunu değiştirmediyine yönelik görüş için bkz. Yasin Söyler, 'İdari Yargılama Usul Hukukunda Sebep İkamesi' (2017) 31 Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 533, 545; aksi yöndeki görüş için ibid 546.

³⁴ Hasoğlu (n 31) 166 vd.; sebeplerin çokluğu durumunda bkz. Kemal Gözler, *İdare Hukuku*, Cilt 1, (2. Baskı, Ekin 2009) 924-926.

³⁵ Söyler (n 33) 538 vd.; idari yargının sebep ikamesi yöntemine başvurmasını idarenin yerine geçme şeklinde değerlendirildiği ve kabul edilmediği karar örneği için bkz. Danıştay 4 D, E. 1999/5428 K. 2000/2702, 12.06.2000; Turan Yıldırım ve Gül Fiş Üstün, *Açıklamalı Notlu İdari*

Burada çelişmeli yargılama ilkesinden kaynaklı sınırlamalar, gerekçelendirilmenin azami sınırlaması bakımından göz önünde bulundurulur³⁶. Çelişmeli yargılama ilkesi çerçevesinde idari yargı yerlerince sebep ikamesi yapılması durumunda, bu hususun taraflara bildirilmek suretiyle görüş ve itirazların alınarak yeterli tartışma olanağının tanınması yeterli görülmektedir³⁷.

Yine de idari yargı makamlarınca sebep ikamesi yapılmak suretiyle uyumsuzluğun çözümlenebilmesinin idari yargının işlevi ve idari yargılama usulünün mahiyeti bakımından tartışılabilir olduğu söylenebilir.

Taraflarca ileri sürülen iddia ve savunmaların değerlendirilmesi neticesinde mahkemenin hükmü idarenin lehine neticelenecekse, re'sen araştırma ilkesi kapsamında idarenin yetersiz iddialarının karara konu edilmemesi veyahut göz ardı edilmesinin gerekçesine hükümde yer verilmesi elzem değildir³⁸. Diğer yandan mahkeme idarenin yerine geçerek hukuka aykırılık iddiasıyla dava konusu edilmiş işlemin maddi açıdan gerekçesini ortaya koyacak şekilde bir işlevsellik üstlenmemelidir. Mahkemenin re'sen araştırma ilkesi kapsamında farklı hukuki gerekçelere dayanarak hüküm kurabilmesi mümkün iken idarenin kendi işlemleri için sunmadığı esasa ilişkin gerekçelerin idari yargı tarafından sunulması, tersinden bir yerindelik denetimi anlamına gelebilecektir. Bu da idarenin kendi aleyhine yerine geçme yasağı bağlamında bir itiraza konu olmasa da öncelikle erklerin iç içe geçmesi sakıncasını gündeme getirebilir. Keza temel haklar düzleminde idari yargıda mahkemenin, idarenin işlemini haklı çıkarmaya çalışır şekilde bir gerekçelendirme yöntemini benimsemesi adil yargılanma ilkesi çerçevesinde ve etkin yargılama bakımından yerinde görülmemelidir³⁹.

Yargılama Usulü Kanunu (Onikilevha 2020) 51 vd.; Alman Hukukunda da takdir yetkisi içeren idari işlemlerde mahkemenin re'sen araştırma ilkesi sınırlı olarak uygulama bulur. Mahkeme, olayın ve hukuki dayanağın tespitini kendi başına yapmak zorundadır ancak takdir yetkisine ilişkin eksikliği tamamlayamaz. § 114 S. 1 VwGO (Alman İdari Yargılama Usulü Kanunu) uyarınca idare, işlem tesisinde takdir yetkisini kullanmadıysa, mahkeme sonradan kullanılan takdir yetkisine ilişkin değerlendirmeleri de dikkate alamaz ve takdir yetkisi eksikliği nedeniyle idari işlemi maddi hukuka aykırılıktan dolayı iptal eder (§ 113 I 1 VwGO). Bkz. Lindner ve Jahr (n 32) 4.

³⁶ Hakkaniyete uygun yargılanma hakkında bkz. İnceoğlu (n 8) 2.

³⁷ Danıştay 5. D, E. 2016/40478 K. 2017/11831, 26.4.2017; Koray Erdoğan, B. No: 2013/1989, 10/3/2016.

³⁸ Mevcut bilgi ve belgelerin gerçeğe ulaşılmasında yeterli görülmemesi halinde mahkemelerce her türlü incelemenin yapılmasının adaletin tesisi için zorunluluk arz eder. Bkz. Danıştay 12. D, E. 2007/5480 K. 2010/414, 2.2.2010.

³⁹ 'Talep üzerine tesis edilen bir işlemin yargısal denetiminde, idare tarafından ileri sürülen sebeplerle bağlı olan yargı yerinin idarece ileri sürülmeyen bir sebebe dayalı olarak yargısal

Meseleye vatandaşın iddiaları bakımından bakıldığında, idarenin işlemlerinin hukuka uygunluk karinesinden faydalanması karşısında mahkemenin gerekçelendirme usulünde vatandaş lehine bir metot uygulaması, objektif hukuk sisteminin amacına hizmet ettiği gerekçesiyle savunulabilir⁴⁰. Bu noktada idari yargının tek ve nihaî amacının taraflar arasındaki uyuşmazlığı çözmek olmadığı, aynı zamanda idarenin hukuka uygun hareket etmesini sağlamak olduğu da göz ardı edilmemelidir⁴¹. Elbette ki bu bağlamda re'sen araştırma kapsamında bir gerekçelendirme, sübjektif hak sahibinin talep etmediği bir hususta hüküm kurulmasını sağlamaz. Örneğin yürütmenin durdurulmasının talep edilmediği bir davada mahkeme her ne kadar İYUK md. 27 anlamında yürütmenin durdurulmasını haklı kılacak koşulların gerçekleştiğine kanaat etse ve dava konusu hakkın tükenme riski olsa dahi - ve nitekim yürütmenin durdurulması kararlarının normatif olarak talebe bağlı kılınmaması, *erga omnes* olması ve yine objektif hukuki korumaya hizmet etmesi söz konusu olsa da - iptale konu edilen bir işlemin talep olmaksızın yürütmesinin durdurulması gerekçeli karara konu edilemez⁴². Dava konusu geçici hukuki korumanın usuli bir tedbir ve böylelikle öncelikle sübjektif bir koruma arz ettiği noktasında hukuki bir tartışma yoktur⁴³.

Nihayet sebep ikamesinin objektif hukuk sistemine hizmet eden yanı yadsınamasa da bu müessese dosyadan saptanan bir nedene dayalı olarak davaya konu işlemin tesisinin haklı görülmesi ile davanın reddine karar verilmesinin yalnızca idari usule hizmet etmesi ve idarenin gerekçelendirme yükünü hafifletmesi itibarıyla sakıncalı görülebilir⁴⁴. Bu bakımdan gerekçelendirme yüküm-

denetim yapma imkanına sahip olmadığı' hakkında ayrıca bkz. Danıştay 5. D E. 2014/4325 K. 2015/10764, 22.12.2015.

⁴⁰ 'İdari yargı kararlarında kurumsal bir yapı ile tarafları oluşturmak durumunda kalan bireyin bu dezavantajlı durumu gözetilmeli ve davacı tarafın ikna edilmesine özel bir önem verilmelidir'. Serkan Kızılyel, 'İdari Yargı Kararlarının Şekli Üzerine Eleştirel Bir İnceleme' (2014) 63 (3) 509, 513.; Mehmet Kayhan, 'İdarî Yargıda Gereksiz Kararlar, Silahların Eşitliği İlkesi ve Adil Yargılanma Hakkı' (2006) 65 TBB Dergisi 129, 134 vd.

⁴¹ Danıştay 13. D E. 2015/6176 K. 2016/625, 9.3.2016; Danıştay 5. D., E. 2006/1462, K. 2006/2095, 17.04.2006; Yargı merciine tanınan re'sen araştırma yetkisi aynı zamanda davacılar da güvence sağlamaktadır. Bkz. Danıştay 12. D, E. 2007/5480 K. 2010/414, 2.2.2010.

⁴² Ayşe Nur Saldıran, *Suspensiveeffekt und Aussetzung der Vollziehung* (Duncker & Humblot 2022) 268 ff.

⁴³ Ayrıca bkz. Ayhan Tekinsoy, *Yürütmenin Durdurulması* (Savaş 2013) 164.

⁴⁴ Alman İdari Yargılama hukukunda da mahkemelerin olay ve hukuki durumu re'sen incelemesi sonucunda (§ 86 VwGO), sonradan eklenen gerekçeyi dikkate alarak idari işlemin hukuka uygun olduğu sonucuna varılması mümkündür. Böyle bir durumda dava reddedilir. Davacı davanın reddiyle normalde masrafları üstlenmek durumunda kalır (§ 154 I VwGO) ancak, bu

lülüğü olan mahkemenin, esasen tarafların çelişmeli yargılama sürecini sonlandıran bir karar merci olduğu⁴⁵ ve organik olarak taraf olmaya yönelik bir işlevselliği üstlenemeyeceği vurgulanmalıdır.

B. Hükmün Niteliği Bakımından

Anayasanın 141'inci maddesindeki “*Bütün mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli olarak yazılır.*” şeklindeki açık düzenleme gereği idari yargılama usulünde de gerekçeli karar zorunluluğu yalnızca nihai karar için değil ara karar, tedbir kararı ayrımı yapılmaksızın tüm kararlar bakımından geçerlidir⁴⁶.

Bu bağlamda yürütmenin durdurulması hakkında verilen kararların da gerekçeli olma gerekliliği bilinmekle birlikte kurumun tarihsel gelişimine bakıldığında⁴⁷ bu gerekliliğin vatandaşın gerekçeyi öğrenme hakkından ziyade yürütmenin işlevselliğinin zedeleneceği çekincesiyle gerçekleştirilen bir gerekçe yükümlülüğü şeklinde anlaşıldığı söylenebilir. Bu da yürütmenin durdurulması kararlarının reddi durumunda gerekçede, yürütmenin durdurulması talebinin mahkemece kabulündeki gerekçeden farklı olarak İYUK 27'nci maddedeki koşulların neden gerçekleşmediğinin ayrıntılı şekilde somutlaştırılmadığı idari yargı pratiğini izah eder⁴⁸. Oysa yürütmenin durdurulması kararlarına karşı itirazın etkin bir şekilde kullanılabilmesi ve itirazın yapıldığı merciin isabetli karar verebilmesi de kararın yeterli surette gerekçelendirilmesini gerektirir. Bu noktada gerekçeli karar ilkesi, bilhassa yürütmenin durdurulması talebi reddedilen ilgiliye ret kararının gerekçesini öğrenme hakkı tanımaktadır. Yani burada yalnızca hakimlerin gerekçelendirme yükümlülüğünden değil bilakis külfet yükleyici idari işlemlerle karşı karşıya kalan vatandaşın kapsamlı bir gerekçeli karar hakkından⁴⁹ bahsetmek daha ye-

adil yargılanma hakkı bağlamında hakkaniyete uygun görülmez; davacının gerekçeleri bilmesi halinde belki de dava açmayacağı olgusuyla bu gibi durumlarda dava masrafları § 155 IV VwGO uyarınca davalıya yani idareye yüklenir. (Burada § 155 IV VwGO'da “-ebilir” ifadesi ile lafzen hâkime takdir yetkisi bırakan düzenleme, Alman Anayasa'nın 19. maddesinin 4. fıkrasında güvence altına alınan etkin hukuki koruma gereği hâkimin takdirini sınırlayıcı şekilde yorumlanır) Bkz. Lindner ve Jahr (n 32) 3.

⁴⁵ Ayrıca bkz. Atay (n 2) 20.

⁴⁶ Sedat Yıldız, B. No: 2020/3264, 18/1/2023, prf. 33; K. Begüm İsbir, *İdari Yargı Kararlarının Gerekçelendirilmesi* (Seçkin 2023) 91 vd.; Akıncı (n 4) 263.

⁴⁷ Tekinsoy (n 43) 68; Müzeyyen Durkal Eroğlu, ‘İdari Yargılama Usulü Kanunu’nun 27. Maddesi Kapsamında Yürütmenin Durdurulması Kararlarında Yapılan Değişikliklerin Değerlendirilmesi’ (2016) 65 (2) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 279, 287.

⁴⁸ Ayrıca bkz. Akıncı (n 4) 263.

⁴⁹ İnceoğlu (n 8) 252.

rinde olacaktır. Bu surette usuli hakkın somutlaştırılması, idareyi işlemlerinde gerekçelendirme noktasında da teşvik edecek bir işleve sahip olacaktır.

Zira etkin yargısal işlevi haiz bir mahkemenin idarenin işlem ve eylemlerinin hukuka uygunluğunun denetiminde aksi ispat edilene kadar işlemin hukuka uygun ve icra edilebilir olduğu esasına dayanarak tedbir kararlarında daha zayıf bir gerekçelendirme yoluna gitmesi düşünülemez. Örnek olarak yürütmenin, iptal davası açılması ile otomatik durduğu bir sistemde idari işlemin yeniden (derhal) icra edilebilirliği hususunda idarenin mahkemeyi ikna etmesi gerekirken ve mahkemenin gerekçesinde de idari işlemin derhal icra edilmesi gerekliliğine ilişkin kuvvetli bir argümantasyona ihtiyaç duyulurken⁵⁰, İYUK md. 27 bağlamında yürütmenin durdurulması müessesesinde idari işlemin muhatabı vatandaşın iddiasının haklı bulunması ve kabul edilebilirliğinin veyahut itiraz edilemezliğinin kuvvetli bir argümantasyonu gerektirdiği görülmektedir. Özetle değişen ispat yükü ve idari işlemlerin yararlandığı karineler pratikte mahkemenin gerekçelendirmesinin de farklı yönde yoğunluk kazanmasına sebebiyet verebilmektedir⁵¹.

Bununla birlikte her karar benzer ölçüde gerekçe gerektirmez. Ara karar ivedilik gerektirirken nihai kararda etkin hukuki koruma, makul sürede yargılamanın sona ermesi koşuluyla, hâkimi zamansal olarak kısıtlamamakta ve gerek hükmün şekillenmesi gerekse tarafların argümantasyon sürecinin nihayete ermesi bakımından gerekçenin esasını etkilemektedir. Bunun yanı sıra kararların neticesi ve objektif niteliği de bu kararların gerekçelendirmelerinin farklılık arz etmesini zaruri kılar⁵². Kararın hangi hukuki meseleye ilişkin olduğu⁵³ veyahut karara karşı itiraz yolunun açık ya da kapalı olması da kararın gerekçelendirme ölçüsünü etkileyen durumlar olarak görülebilmektedir⁵⁴.

⁵⁰ Ayrıca bkz. Christensen ve Kudlich (n 1) 4. Bölüm, 351.

⁵¹ Yalnızca yararların tartımı şeklinde bir karar verilecekse, bu durumda vatandaşın veyahut idarenin hukuki pozisyonuna yani davadaki üstünlüğüne bakılmaksızın bir karar verilmesi söz konusu olacağından, bu kararın gerekçelendirilmesinde de yasa koyucunun öngördüğü ve mahkemece ayrıca korunmaya değer bir yararın varlığından söz edilemeyecektir. Ayrıca bkz. ibid 352.

⁵² Neticede yürütmenin durdurulmasında ve esas davada korunan hak, maddi anlamda eş de olsa yürütmenin durdurulması kararının geçiciliği ve kesin hükümle tesis edilen hükmün kararın yararına bozmada dahi değiştirilemeyecek olması, bu kararların farklı ölçüde gerekçe gerekliliğine tabi olmasını gerektirmektedir.

⁵³ Sedat Yıldız, B. No: 2020/3264, 18/1/2023, prf. 35.

⁵⁴ Christensen ve Kudlich (n 1) 337.

Kanun yolunda bu bakımdan gerekçelendirme yükümlülüğünün daraldığı görülmektedir. Yerel mahkemelere yönelik öngörülen ayrıntılı gerekçe zorunluluğu temyiz neticesinde verilen kararlar bakımından bulunmamaktadır⁵⁵. Bilhassa onama sonucu verilen kararlarda ayrıntılı gerekçe zorunluluğunun bulunmadığı kabul edilir⁵⁶. Fakat bu husus temyiz mahkemesinin vereceği bozma kararları ve ilk derece mahkemesi kararını esas açısından denetleyen istinaf mahkemesi kararları bakımından geçerli değildir. Her ne kadar bozma halinde verilecek gerekçe ilk derece mahkemesi kararından sapma olması bakımından önem arz etse de onamanın da başvuran açısından gerekçelendirilmesi adaletli karar verilip verilmediği hususundaki algıya hizmet edecektir⁵⁷. Bunun dışında adil yargılanma hakkı kapsamında iki dereceli bir yargılama sistemi kurulmasının bir zorunluluk olmaması da gerekçeli karar zorunluluğunun temyiz kararları bakımından yumuşatılmasına dayanak gösterilmektedir⁵⁸.

1. İçtihat Değişikliği

Hükmün niteliği bağlamında içtihattan ayrılan kararların gerekçesinin özel olarak belirtilip belirtilmeyeceği meselesi de gerekçeli kararın kapsamı bakımından ehemmiyet arz eder. Bu noktada öncelikle mahkeme kararlarının hüküm dışında aynı zamanda gerekçeleriyle bağlayıcı olup olmadığı veyahut ne ölçüde bağlayıcı olduğu sorusu ele alınmalıdır.

Hukuki güvenlik ilkesi kapsamında normatif değişiklik arz eden her bir hukuk kuralı yarattığı güven ve istikrar ölçüsünde yoğun bir gerekçelendirme yükümlülüğünü gerektirir. Bu anlamda yasal düzenlemelere veyahut idarenin işlem ve teamüllerine güvenerek hareket eden, haklı beklentisi korunan vatandaşın mahkeme kararlarına duyduğu güvenin de korunması esastır. Bu bakımdan gerekçelendirme yükümlülüğü, içtihat değişikliğinde meşru beklentilerinin korunması hassasiyetini barındırır⁵⁹.

⁵⁵ İncoğlu (n 8) 252.

⁵⁶ Helle v Finlandiya, B. No: 157/1996/776/977, 19/1/1997, prf. 49-61.

⁵⁷ Ayrıca bkz. İncoğlu (n 8) 323; Akıncı (n 4) 262-263.

⁵⁸ Yerel mahkeme kararının üst mahkeme tarafından aynen onanması durumunda, AİHM içtihatlarına göre bu durum gerekçeli karar hakkının ihlali olmasa da emsal karar oluşturma egemenliğinin ilk derece mahkemesine bahşedilmesi olarak görülmekte ve üst derece gözüyle ayrı bir görüş ortaya konulması gerekirken, temyiz edende yargıcın onay makamı olarak algılanmasına sebebiyet vermektedir. Turan (n 6) 195; Helle v Finlandiya, B. No: 157/1996/776/977, 19/12/1997, prf. 55-60; Lindner ve Hammermayer v Romanya, B. No: 35671/97, 3/12/2002, prf. 32-33.

⁵⁹ Ayrıca bkz. Christensen ve Kudlich (n 1) 4. Bölüm 561.

Bilhassa idari yargı bakımından içtihatların kanun benzeri normatif bir etkisi vardır denilebilir. Nitekim Danıştaya ve İdare mahkemelerine yasa koyucunun düzenlemeleri anlamındaki eksikliklerinden kaynaklı tanınan hukuk yaratma yetkisi ve neticesinde ortaya çıkan ilke kararlar, yasa koyucuya yasalaşma sürecinde rehberlik ettiği gibi idarelere de bu kararlara uygun hareket edilmesi yönünde bir hukuka bağlılığı doğurur⁶⁰. Ancak bu kararlar anayasal olarak kanuna eşdeğer tanınan Anayasa mahkemesi kararlarının bağlayıcılığından farklı olarak yargı organını mutlak anlamda bağlamaz ve yalnızca yargı organına içtihat hattan sapma noktasında nitelikli bir gerekçelendirme yükümlülüğü yükler⁶¹.

İçtihadı birleştirme kararlarında da ortaya çıkan normatif kesinlik ile esasen yargı kararlarında uyum ve istikrar sağlanarak benzer hukuki uyumsuzluklarda benzer kararların verilmesi ve aynı nesnel gerekçenin uygulanması hedeflenir. Mahkeme kararlarının normatif etkisi mahkemelerin yasa koyucuya tanıyan norm koyma yetkisine sahip olmamaları bakımından, ancak kanundan sapma olmayacağı ilkesiyle birlikte, içtihat hattan sapmanın mümkün olduğu esasını da içerir. Birleştirilmiş içtihatların değiştirilmesi de bu bakımdan mümkündür⁶². Bu da kanun düzeyinde olmasa da hukuk alanında normatif bir değişiklik yaratacağından, içtihatla yerleşik hale gelen kararın çürütülebilmesi, yani daha sağlam bir yorumun veya gerekçelendirmenin sunulması halinde teşvik edilebilir görülmelidir.

Nihayet kural olarak içtihadı birleştirme kararları dışında mahkemeler kendi kararları yahut diğer mahkemelerin kararlarıyla bağlı olmasa da emsal davalarda ayrık kararlar verilmesi hukuki güvenlik ilkesini zedeleyebileceğinden ötürü mahkemelerin her bir içtihat hattan sapmada özel bir gerekçelendirme yükümlülüğü vardır.

⁶⁰ Hukuk ve kanuna bağlılık anlayışına göre, mahkeme kararları pozitif hukuk olarak, kanunun yanında kamu gücünü ve bu bakımdan da mahkemeleri bağlar. Christensen ve Kudlich (n 1) 4. Bölüm, 417 f.; ayrıca bkz. Çolpan Mücahit Küçük, 'İdari Yargıda Kanun Yollarındaki İçtihat Farklılıklarının Hukuki Güvenlik İlkesi Kapsamında Değerlendirilmesi' (2023) 72 (1) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 343, 370.

⁶¹ Ayrıca bkz. İbrahim Şahbaz, 'Anayasa Mahkemesi Kararının Gerekçesinin Bağlayıcılığı Sorunu' (2020) (2) Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 342, 346 vd., 374; Birgit Feldner ve Nikolaus Forgó, *Norm und Entscheidung* (Springer 2000) 224, 242; Küçük (n 60) 370.

⁶² "Yasa koyucu bir norm ihdas etmekte ve içeriğini düzenlemekte serbest olduğu gibi uygulamayı tümüyle değiştirecek bir norm ihdas ederse yargının bu açık norma aykırı davranma gücü de bulunmamaktadır" Bkz. Küçük (n 60) 370, 373; Şeref Gözübüyük ve Turgut Tan, *İdare Hukuku*, Cilt 1 (10. Baskı, Turhan Kitabevi 2019) 123; ayrıca bkz. Tankut Centel, 'İş ve Sosyal Güvenlik Hukukuna İlişkin Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararlarının Uygulamadaki Yönlendirici Etkileri' (1989) Yargıtay Dergisi 361, 362.

künü taşıdıkları söylenebilir⁶³. Bu noktada mahkemeler, yeni dava ile önceki dava arasındaki benzerliklere rağmen önceki davada verilen karardan farklı bir karara hükmedilmesini gerekçelendiren farklılıkları ortaya koyabilmelidir.

2. Belirsiz Hukuki Kavramların Yorumu

Hâkimin kararının yasal bir gerekçeye dayandırılması, adil yargılanma hakkı açısından bir zorunluluktur⁶⁴. Ancak, yasa maddesinin doğrudan belirtilmesi bu gerekliliği karşılamaz. Özellikle, yasa koyucunun belirsiz hukuki kavramlar aracılığıyla iradi bir takdir alanı bırakması veya yasal boşlukların öngörülemezliği durumlarında⁶⁵, yargılama sürecinde hâkimden yasanın lafzını aşan ve farklı yorum metotlarını gerektiren bir gerekçe oluşturması beklenir.

Bu durumda yasa, yasa koyucudan daha bilge olarak kabul edilebilir; başka bir deyişle, yasa koyucuyu kendi yorumundan daha iyi anlamak gerekir⁶⁶. Dolayısıyla hâkimin gerekçelendirmesi, yasa koyucunun iradesini aşacak bir yorum içerebilir.

Kuralların normatifliği ile kuralların bilinçli bir şekilde boşluk içerdiği yahut uygulamada boşluk doğurduğu durumlarda da gerekçelendirmede kuralların ilkeler ile desteklenmesi gerektiği esas gündeme gelir. “Bir ilke (ölçülülük, elverişlilik, değerlerin tartımı vb.) her zaman olmasa da çoğu zaman emsal davalarda farklı hükümleri gerekçelendirmek için, esasen kurallar zaman içinde değiştiğinde yeknesaklığı sağlamak adına yani tutarsızlığı tutarlılık olarak göstermek için kullanılabilir⁶⁷.”

⁶³ Ayrıca Centel (n 62) 370; Danıştay emsal davalarda bir davayı ayrıntılı inceleyip karara bağladıktan sonra diğer dosyalar için kısa kararlar yazabilmekte bu durumda, ana karara dayanılarak verilen kararlar sadece sonuç kısmını içerirken ve diğer bölümler oldukça kısaltılabilmektedir. Bu yöntem, içtihat farklarının önlenmesine katkı sağladığı gibi Danıştayın gerekçelendirme yükümlülüğünü de hafifletebilmektedir. Buna ilişkin ayrıca bkz. Kızılyel (n 40) 547.

⁶⁴ Ayrıca bkz. Atay (n 2) 32.

⁶⁵ “Hukukun uygulanmasında yargıca tanınan takdir yetkisi, kanun koyucunun bilerek ve isteyerek yani bilinçli olarak bıraktığı kural-ıçi boşlukları... göz önünde tutularak ferdileştirilip doldurulması yetkisidir.” Bkz. Yıldırım ve Üstün (n 35) 54.

⁶⁶ Christensen ve Kudlich (n 1) 2. Bölüm 33; yani yargı kararı tümüyle kanundan türetilmiş bir karar olmamakla birlikte rasyonel olarak gerekçelendirilebilir bir karardır; bu bağlamda yargı kararının gerekçelerinin açıklanmasının önemine dair bkz. Ulfrid Neumann, *Argumentationslehre*, (Springer 1986) 2-6.

⁶⁷ Niklas Luhmann, *Das Recht der Gesellschaft* (Suhrkamp 1993) 347 vd; Christensen ve Kudlich (n 1) 2. Bölüm 84, 62; Gerekçe pozitif hukuku aşkın şekilde hukukun kaynaklarına dayanır. Bkz. Atay (n 2) 32.

Bu ilkeler belirsiz hukuki kavramların somutlaştırılması bakımından uygulanabilir olsa da belirsiz hukuki kavramların yorumlanmasında yasa koyucunun hâkime ve idareye hangi ölçüde değerlendirme marjı⁶⁸ bıraktığı sorusu yanıtlanmadan hâkimin gerekçelendirme usul ve kapsamını belirlemek pek mümkün görünmemektedir.

Yani hâkimin gerekçelendirmesi, idarenin takdir ve değerlendirme yetkisiyle sınırlanır. İdarenin uzmanlığı ve birikimi mahkemeler karşısında idareyi değerlendirme marjı bağlamında üstün kılarak yargısal denetimi daraltabilir⁶⁹. Bu durumda alanın dinamikliği ve karmaşıklığının belirleyici bir işleve sahip olduğu ileri sürülebilir⁷⁰.

Pratikte de belirsiz hukuki kavramlar idarenin anlayışını ifade ediyorsa⁷¹ başka deyişle idarenin işlemine dayanak teşkil eden hukuki sebebi oluşturuyorsa, yargılamada bu kavramların yorumlanması bakımından idarenin yargı organlarının sınırlı denetimine tabi olacak türden bir takdir yetkisine veyahut değerlendirme marjına sahip olduğu kabul edilmektedir⁷². Bu durumda da idarenin, belirsiz hukuki kavramı yine bir başka belirsiz kavram olan kamu yararı veya kamu hizmeti gerekleri doğrultusunda yorumlamakla yükümlü olduğu ileri sürülerek yargısal bir takdir alanı yaratılıp, belirsiz hukuki kavramlar aracılığıyla

⁶⁸ Yıldırım ve Üstün (n 35) 53.

⁶⁹ Yalnızca mevcut bilgi birikimi yetersiz olduğunda ve mahkemece atanacak bilirkişiler durumu idareler kadar iyi değerlendiremeyecekse bu durum geçerli olabilir. Örneğin bir işletmeciyeye faaliyet izni kapsamında yapılacak “güvenilirlik” değerlendirmesi, tek başına idarenin takdir yetkisi kapsamına girmez ve yargısal denetimi sınırlamaz. İşletmecinin “güvenilirliği”, idari usulde olduğu gibi yargı sürecinde de aynı şekilde çözümlenebilir. Martin Eifert, ‘Letztentscheidungsbeugnisse der Verwaltung: Ermessen, Beurteilungsspielräume sowie Planungsentscheidungen und ihre gerichtliche Kontrolle’ (2008) (4) ZJS 336, 341.

⁷⁰ İdare hukuku bağlamında, risk içeren bir konuda yahut belirsizlik durumunda alınan ve teknik bilgi gerektiren kararlarda idarelerin uzman olduğu, geniş bir bilgi birikimine ve yeni bilgiler üretebilme kapasitesine sahip olduğu varsayılır. Bu bakımdan, en fazla birkaç uzmanı, bilirkişi olarak görevlendirebilen mahkemelere göre idareler üstün durumdadır. ibid 341.

⁷¹ Cemil Kaya, *İdarenin Takdir Yetkisi ve Yargısal Denetimi* (2. Baskı, Onikilevha 2014), 48.

⁷² Yıldırım ve Üstün (n 35) 52 vd.; ayrıca bkz. Kaya (n 71) 45 vd.; Alman Federal Anayasa Mahkemesi (BVerfG)’ne göre, belirsiz hukuki kavramlarının yorumu esas itibarıyla tam yargısal denetime tabidir. Bu da belirsiz hukuki kavramın yalnızca tek bir doğru yorumu olduğu ve mahkemelerin, bu yorumun yapılıp yapılmadığını ve ilgili normun bu yoruma uygun şekilde uygulanıp uygulanmadığını da geçerli yorum metotları çerçevesinde denetleyebileceği anlamına gelir. Uzmanlık ve teknik bilgi gerektiren konular bakımından ise belirsiz hukuki kavramların yorumunda yargısal denetim sınırlıdır ve idarenin değerlendirme marjına dikkat edilir. Bkz. Christian Hufen ‘Ermessen und unbestimmter Rechtsbegriff’ 2010 (5) ZJS 603, 606 f; Matthias Jestaedt, ‘Maßstäbe des Verwaltungshandelns’, in: Erichsen/Ehlers (eds), *Allgemeines Verwaltungsrecht* (13. Baskı, De Gruyter 2006) § 10 Para. 52; ayrıca bkz. BVerfGE 103, 142 (156); Belirsiz hukuki kavramların yorumlanmasındaki metotlar hakkında ayrıca bkz. Eifert (n 69) 338 ff.

gerekçelendirme yoluna gidilebilmektedir⁷³. Buna göre idarenin takdir yetkisi kullanarak işlem yaptığı hallerde, en azından idari yargı organlarıncaya, idarenin dayandığı sebebin var olup olmadığı, var olması halinde ise böyle bir işlem yapılmasına yeterli sayılıp sayılmayacağına araştırılması ve bunun da hukuka uygunluğunun belirlenmesinde gerekçeye konu edilmesi gerekir⁷⁴.

Esasen, hukuk kurallarının belirsizliği ile kuralları somutlaştırma noktasında idareye bırakılan takdir yetkisi yasama organının yetki devri olarak değerlendirilir ve yalnızca temel hakların dinamik şekilde korunması ihtiyacıyla meşru kılınabilir. Bir yandan belirsiz hukuki kavramlar sayesinde idarenin sürekli olarak yeni bilgiler işleyebilmesi, bu yolla bilhassa kamu hizmetinin gereklerini yerine getirmesi ve hizmeti uyarlayabilmesi mümkün olurken diğer yandan böylesi bir esneklik temel hakların korunmasını iyileştirdiği ölçüde idareye tanınan bir imkân olup, yalnızca kamu yararını sağladığı takdirde nihai karar yetkisinin mahkemeler karşısında idareye verilmesini destekler niteliktedir⁷⁵.

⁷³ Danıştayın bir kararında “...takdir yetkisinin mutlak ve sınırsız olmadığı, kamu yararı ve hizmet gereklerine uygun kullanıp kullanılmadığı yönünden yargı denetimine tabi tutulabileceğinin” tartışmasız olduğu belirtilmiştir. Danıştay 8. D. E. 2002/2960, K. 2003/1179, 19.3.2003; diğer bir kararda “mevcut bilgi ve belgelerin incelenmesinden ...idarenin takdir yetkisini kamu yararı ve hizmet gereklerine aykırı olarak kullandığı belirlene(mediği)” gerekçesiyle dava reddedilmiştir. İDDGK E. 1993/65, K. 1993/208, 11.6.1993; bir başka kararda Danıştay, “...görevinde başarısız olduğu yolunda hukuken geçerli bir nedenin ortaya konulmaması, hizmetinin gereklerini yerine getirmediği ya da verimli bir biçimde sürdürülmesine engel oluşturduğu yolunda da somut bilgi ve belge sunulmaması ...karşısında, ... atanmamasında kamu yararı ve hizmet gereklerine uygunluk” bulunmadığı sonucuna varmıştır. Danıştay 2. D. E. 2006/1053, K. 2006/3272, 15.11.2006; Sinan Seçkin ve Gül Üstün, ‘İdari İşlemlerde Takdir Yetkisi ve Gerekçe İlişkisi’ (2015) 21 (2) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi (Prof. Dr. Mehmet Akif Aydın’a Armağan) 510, 524; Kaya (n 71) 46.

⁷⁴ Seçkin ve Üstün (n 73) 514; ayrıca bkz. Kaya (n 71) 49: Örneğin, 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu’nun 6. maddesi, “Valiler, lüzumunda tayinlerindeki usule göre kadro aylığı ile merkez emrine alınarak İçişleri Bakanı’nın tensip edeceği işlerde görevlendirilebilirler” hükmünü içermektedir. Bu bağlamda, Danıştay, ‘lüzum’ ifadesinin hukuken geçerli bir sebep taşıması gerektiğini vurgulayarak, idarenin takdir yetkisini kamu hizmeti gereklilikleri doğrultusunda kullanıp kullanmadığını denetlemekle yükümlüdür. Valilerin atanmaları veya merkeze alınmalarına ilişkin işlemlerin yargısal denetimi sırasında, idarenin geniş takdir yetkisi göz önünde bulundurularak, yetki ve şekil eksiklikleri ile açık hukuka aykırılıkların varlığı incelenmeli, ayrıca idarenin açık bir değerlendirme hatası yapıp yapmadığı da değerlendirilmelidir; Buna ilişkin bkz. DiDDGK E. 2007/36 K. 2012/1271, 26.9.2012.; Danıştay’ın bir kararında, “... eylemin davacının görevinden alınmasını gerektirecek ağırlık ve nitelikte bulunmadığı, dolayısıyla dava konusu işlemin, davacı hakkında verilen yargı kararının uygulanmasından kaçınmak amacıyla tesis edildiği ve işlemin tesisine neden gösterilen hususların davacının görevinden alınmasını gerektirecek nitelikte olmadığı...” belirtilmiştir. Danıştay 5. D. E. 2010/5755 T. 30.11.2010.

⁷⁵ Ayrıca bkz. BVerfGE 49, 89, 134 ff., 137; Eifert (n 69) 341.

Bu bağlamda idari yargılamada gerekçe, idari işlemin gerekçesinden ayrı düşünülemez. İdare, takdir yetkisi dahilinde gerekçe göstermekte kural olarak serbesttir⁷⁶. Bununla birlikte temel haklarına müdahale edilen her birey, hukuk devleti ilkesi gereği haklarını tam anlamıyla savunabilmek için söz konusu müdahalenin sebebini bilme ve bu konuda talepte bulunma hakkına sahiptir. İdari işlemlerde belirsiz hukuki kavram aracılığıyla somut bir gerekçeye yer verilmesi, mutlak olmasa da hukuka uygunluğu etkileyen bir eksiklik olarak değerlendirilmelidir. İşlemin niteliğine göre de bu eksikliğin telafi edilebilir olup olmadığına bakılarak mahkemenin hükmü ve hukuka aykırılığın gerekçesine konu edilmesi mümkün olmalıdır⁷⁷. Özellikle temel haklara doğrudan müdahale eden işlemlerin gerekçeden yoksun oluşu, takdir yetkisinin mutlak ve sınırsız bir şekilde kullanıldığı izlenimini uyandırabilir. Bu durumda idari yargıdan bu gerekçeyi re'sen araştırması ve sağlaması beklenmemelidir⁷⁸.

⁷⁶ Siddık Sami Onar, *İdare Hukukunun Umumi Esasları*, Cilt 1, (İsmail Akgün Matbaası 1966) 420.

⁷⁷ Alman İdari Usul Kanunu'nun (VwVfG) § 39 I maddesi uyarınca bir idari işlemin gerekçeden yoksun olması, öncelikle şekil şartını ihlal ettiğinden dolayı işlem, şekil yönünden hukuka aykırı sayılır. Ancak salt şekilsel hukuka aykırılık, VwVfG'nin § 45 I 2 maddesi uyarınca, usule uygun bir gerekçenin sonradan tamamlanmasıyla giderilebilir. Bu eksikliğin giderilmesi, idari yargı sürecindeki temyiz aşamasına kadar gerçekleştirilebilir (§ 45 II VwVfG). Bu durumda, idari işlem şekil açısından hukuka uygun hale gelir. Bununla birlikte esas yönünden "sonradan gerekçe ekleme" sorunu, belirsiz hukuki kavramları içeren işlemler de dahil takdir yetkisini konu almayan işlemler açısından § 86 VwGO uyarınca re'sen araştırma ilkesi kapsamında çözülebilmektedir. Bu, mahkemenin olay ve hukuki durumu (re'sen) incelemesi sonucunda, sonradan eklenen gerekçeyi dikkate alarak idari işlemin hukuka uygun olduğu sonucuna varmasına neden olabilir. Böyle bir durumda da dava reddedilse dahi davacının gerekçeleri bilseydi dava açmayacağı ihtimaline dayanılarak etkin hukuki koruma ve adil yargılanma hakkı bağlamında dava masraflarının davalıya yani idareye yüklenmesi elzem görülür. Bkz. Lindner ve Jahr (n 32) 3; Takdir yetkisi içeren idari işlemlerde ise mahkemenin re'sen araştırması ilkesi sınırlı olarak geçerlidir. Mahkeme, olayın ve hukuki dayanağın tespitini kendi başına yapmak zorundadır, ancak takdir yetkisini kendisi kullanamaz. (§ 114 S. 1 VwGO). Burada mahkeme yalnızca idarenin takdir yetkisini kullanma biçiminin hukuka uygunluğunu denetleyebilir. Ancak sonradan eklenen gerekçe, § 40 VwVfG anlamında hukuka uygun olarak değerlendirildiğinde mahkemenin bu ek gerekçeyi dikkate alıp alamayacağı, yani "değerlendirip değerlendiremeyeceği" konusu önem kazanır. § 114 S. 2 VwGO, idareye hiç kullanılmayan bir takdir yetkisini idari yargılama sürecinde sonradan kullanabilme yetkisi tanımaz. Bu nedenle, mahkeme sonradan eklenen değerlendirmeleri dikkate alamaz ve takdir yetkisi eksikliği nedeniyle idari işlemi maddi hukuka aykırılıktan dolayı iptal eder (§ 113 I 1 VwGO). Lindner ve Jahr (n 32) 4.

⁷⁸ "İdari yargı yerlerinin denetim yetkisi, kanunların idari makamlara bıraktığı yetkilerin kullanımının hukuka uygun olup olmadığını araştırmakla sınırlıdır; bu yetkilerin idari yargı yerlerince kullanılmasını gerektirmez." Danıştay 9. D., E. 2007/4149, K. 2009/51, 20.1.2009; konuya ilişkin ayrıca Tekin Akıllıoğlu, 'Yönetmelik İşlemlerinde Gerekçe İlkesi' (1982) 15(2) Amme

Sonuç

Adli yargıdan farklı olarak, idari yargıda idarenin işlemlerinin gerekçelendirilmesi ve takdir yetkisine ilişkin değerlendirmeler, idare mahkemelerinin re'sen araştırma ilkesine dayanan yargılama sürecinde kritik bir öneme sahiptir. İdarenin işlemlerinin etkili bir şekilde denetimi ve gerekçeye konu edilmesi bu işlemlerin aynı zamanda gerekçelerinin de açıkça belirtilmesini gerektirmektedir. Buna karşın hâkimlerin, bir idari işlemin hukuka uygunluğunu denetlerken işlemin gerekçeden yoksun oluşuna nasıl bir hukuki netice bağlayacağı veyahut gerekçesiz idari işlemlerin ne ölçüde ve ne şekilde gerekçelendirmeye konu edilmesi gerektiği hususu Türk idari yargısında belirsiz ve normatif olarak düzenleme bulmamış esaslı bir hukuki mesele olarak öne çıkmaktadır.

Tam bu noktada idari işlemlerin hukuka uygunluk karinesi esasen yargılama safhasına geçen hukuka uygunluğu tartışmaya konu edilen bir işlem bakımından korunmaya değer bir karine midir sorusu da gündeme getirilebilir. Bilhassa külfet yükleyici idari işlemler bakımından işlemin hukuka aykırılığını gerekçelendirme yükünü, işlem hakkında tüm bilgi ve delilleri haiz idare yerine idari işlemle karşı karşıya kalan vatandaşa ya da yargı makamlarına yüklemek, yargılamanın gidişatını güçleştiren ve dengesiz kılan durumlardan biridir. Burada bir tarafa veya yarara üstün değer atfeden normatif düzenlemelerle, belirli tür işlemlerin yargısal denetiminde gerekçelendirmeye yön verilmesi mümkün kılınabilir. Nitekim, idare ile vatandaş arasındaki ilişki, mahkeme kararının kimin lehine veya aleyhine olduğuna göre, karardaki gerekçelendirme hassasiyetini etkileyebilir. Yasa koyucunun normatif şekilde belirlediği bir değer veya üstünlük bulunmadığı takdirde gerekçelendirme, lehe ve aleyhe hüküm bakımından eşit bir ağırlıkta gerçekleştirilebilir. Her hâlükârda idari yargı, idari usulden ayrı değerlendirilmemeli ve gerekçelendirme yükümlülüğüne ilişkin normatif iyileştirmelerin idari usul ve yargılamada bir bütün halinde yapılması esası benimsenmelidir.

Bunun yanı sıra, mahkemelerin hukuk yaratma yetkisi gerek belirsiz hukuki kavramların yorumu gerek içtihat değişikliği açısından idari yargıya has normatif bir değeri konu alır. Bu durum, gerekçelendirmede ayrı bir hassasiyet gerektirir. Özellikle takdir marjının değerlendirilmesinde, mahkemelerin bir nevi self-determinasyonunda, gerekçelendirmenin asgari ve azami sınırlarını, ölçülülük

İdaresi Dergisi 7, 13; Seçkin ve Üstün (n 73) 518 vd.; ayrıca bkz. Ayşe Almila Tanrıverdi, 'İdare Hukukunda Gerekçe İlkesi ve Sağladığı Hukuki Koruma' (2023) 72 (2) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 552, 553 vd.

ilkesi gibi kamu otoritesinden kaynaklı kararlara uygulanabilir ilkeler yoluyla, belirlemeyi zaruri kılar. İctihat değişikliği bakımından da idari yargılamada normatif etkinin hukuki güvenlik kapsamında korunması, sadece hakkaniyet ve nesafet ilkelerine uygun hukuki sonuçların devamlılığı halinde mümkün görülmelidir. İctihattan sapma, mahkemelerin asıl amacı olan adaleti tesis etme hedefine hizmet edecekse ve bu değişiklik vatandaşlar açısından öngörülemezlik yaratmayacaksa, yani geriye yürüme yasağı ile çelişmeyecekse, yargı kararlarında mutlak bir istikrar sağlama gerekçesiyle bu ictihat değişikliklerin engellenmesi yerinde görülmemelidir.

Kaynakça

- Akçıl Y, 'Bireysel Başvuru Kararlarının Subjektif ve Objektif Etkisinin İdari Yargı Yönünden İncelenmesi' (2022) 39 Anayasa Yargısı 1-45
- Akilloğlu T, 'Yönetmelik İşlemlerinde Gerekçe İlkesi' (1982) 15 (2) Amme İdaresi Dergisi 7-19
- Akıncı M, *İdari Yargıda Adil Yargılanma Hakkı* (Turhan Kitabevi 2008)
- Aksoylu İ, 'İdari Yargı Kararlarının Gerekçelerinin Bağlayıcılığı' (2006) 21 Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Dergisi 23-44
- Aslan Z, 'Türk İdari Yargı Sisteminde Re'sen Araştırma İlkesi' (2001) 23-24 İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi 53-58
- Atay, EE 'Yargı Kararlarının Gerekçelenirilmesi ve İdari Yargıda Uygulanması' (2018) 147 Danıştay Dergisi 7-32
- Becker F, 'Die Entscheidungsbegründung im deutschen Verwaltungs-, verwaltungsgerichtlichen und verfassungsgerichtlichen Verfahren' in Rainer Sprung ve Bernhard König (eds), *Die Entscheidungsbegründung in europäischen Verfahrensrechten und im Verfahren vor internationalen Gerichten* (Springer 1974)
- Berg H ve Zimmer D, *Gutachten und Urteil* (Müller, C F 1990)
- Brink S, *Über die richterliche Entscheidungsbegründung: Funktion - Position - Methodik* (Peter Lang 2000)
- Candan T, *Açıklamalı İdari Yargılama Usulü* (9. Baskı, Yetkin 2022)
- Centel T, 'İş ve Sosyal Güvenlik Hukukuna İlişkin Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararlarının Uygulamadaki Yönlendirici Etkileri' (1989) Yargıtay Dergisi 361-371
- Christensen R ve Kudlich H, *Theorie Richterlichen Begründens* (Duncker & Humblot 2000)
- Durkal Eroğlu M, 'İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 27. Maddesi Kapsamında Yürütmenin Durdurulması Kararlarında Yapılan Değişikliklerin Değerlendirilmesi' (2016) 65 (2) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 279-313
- Eifert M, 'Letztentscheidungsbefugnisse der Verwaltung: Ermessen, Beurteilungsspielräume sowie Planungsentscheidungen und ihre gerichtliche Kontrolle' 2008 (4) ZJS 336- 343
- Feldner B ve Forgó Nikolaus, *Norm und Entscheidung* (Springer 2000)
- Gözler K, *İdare Hukuku*, Cilt 1 (2. Baskı, Ekin 2009)
- Gözübüyük Ş ve Tan T, *İdare Hukuku*, Cilt 1 (10. Baskı, Turhan Kitabevi 2019)
- Gusy C, 'Staatsrechtlicher Positivismus' (1989) JZ 505-513
- Hasoğlu A, 'Danıştay Kararları Işığında İdare Hukukunda Sebep İkamesi Kavramı' (2019) 14 Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 147-173
- Hufen C, 'Ermessen und unbestimmter Rechtsbegriff' 2010 (5) ZJS 603-607
- İnceoğlu S, *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı*, (Beta Basım Yayın, 2013)

- İsbir KB, *İdari Yargı Kararlarının Gerekçelendirilmesi* (Seçkin 2023)
- Jarass HD ve Pieroth B, *Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland* (C H Beck 2024)
- Jestaedt M, 'Maßstäbe des Verwaltungshandelns', in: Erichsen/Ehlers (eds), *Allgemeines Verwaltungsrecht* (13. Baskı, De Gruyter 2006)
- Kaya C, *İdarenin Takdir Yetkisi ve Yargısal Denetimi*, (2. Baskı, Onikilevha 2020)
- Kayhan M, 'İdari Yargıda Gereksiz Kararlar, Silahların Eşitliği İlkesi ve Adil Yargılanma Hakkı' (2006) 65 TBB Dergisi 129-142
- Kızılyel S, 'İdari Yargı Kararlarının Şekli Üzerine Eleştirel Bir İnceleme' (2014) 63 (3) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 509-550
- Küçük MÇ, 'İdari Yargıda Kanun Yollarındaki İçtihat Farklılıklarının Hukuki Güvenlik İlkesi Kapsamında Değerlendirilmesi' (2023) 72 (1) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 343-380
- Lindner JF ve Jahr D, 'Der unzureichend begründete Verwaltungsakt' (2013) JuS-Extra 3-5
- Luhmann N, *Das Recht der Gesellschaft* (Suhrkamp 1993)
- Lücke J, *Begründungszwang und Verfassung: zur Begründungspflicht der Gerichte, Behörden und Parlamente* (Mohr 1987)
- Neumann U, *Juristische Argumentationslehre* (Springer 1986)
- Oğurlu Y, 'Danıştay Kararları Işığında İdari Yargılama Usulünde Re'sen Araştırma İlkesi' (1998) Ankara Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi 2 (1) 120-133
- Onar SS, *İdare Hukukunun Umumi Esasları*, Cilt 1, (İsmail Akgün Matbaası 1966)
- Saldıran AN, *Suspensiveeffekt und Aussetzung der Vollziehung* (Duncker & Humblot 2022)
- Seçkin S ve Üstün G, 'İdari İşlemlerde Takdir Yetkisi ve Gereke İlkesi' (2015) 21 (2) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi (Prof. Dr. Mehmet Akif Aydın'a Armağan) 510-533
- Söyler Y, 'İdari Yargılama Usul Hukukunda Sebep İkamesi' (2017) 31 Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 533-566
- Şahbaz İ, 'Anayasa Mahkemesi Kararının Gerekesinin Bağlayıcılığı Sorunu' (2020) 2 Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 341-382
- Tanrıverdi A A, 'İdare Hukukunda Gereke İlkesi ve Sağladığı Hukuki Koruma' (2023) 72 (2) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 552-578
- Tekinsoy A, *Yürütmenin Durdurulması* (Savaş 2013)
- Turan B, 'AİHS Çerçevesinde İdari Yargıda Gereçeli Karar Hakkı' (2022) 12 (1) Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 177-202
- Ulaş HA, 'Yargı Kararlarının Gereçeli Olması Üzerine Bir Değerlendirme' (2021) 11(2) Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1243-1283
- Yıldırım T ve Fiş Üstün G, *Açıklamalı Notlu İdari Yargılama Usulü Kanunu* (Onikilevha 2020)